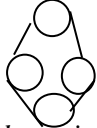

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA ...**

Epereli 22, 18: Na Tucake Tale mai na Mate nei Jisu 3 [Easter 3]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni yukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na sogo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

1. Ena macawa oqo Epereli 22, 2018 eda goleva kina na:

A. Ai Vakamacala me baleta na nodra Cakacaka nai Apositolo: *E wase vakarua nai*

naki ni vola oqo: 1. Na Nodra Cakacaka Nai Apositolo sai koya edua nai tukutuku ni Veigauna [History]. Ea vola taumada ko Luke na nona Kosipeli ka qai mai tomani na nonai vola ena kena oqo. Ko Luke e sega ni dua vei ira na Iperiu se Jiu, ia e kai Anitioki mai Siria, ko ya na vanua vaKirisi. Sa macala ni a vola ko Luke e dua nai vola enai VTV ka wasei vakarua, ko ya na nona Kosipeli kei na Cakacaka. Ko Luke e dua na Vuniwai [Kolosa 4:14], ka i tokani nei Paula. Nai vola oqo sa vakatokai na nodratou Cakacaka nai Apositolo, ia ni da wilika vinaka sa rairai dodonu me vakatokai me 'Na Cakacaka ni Yalo Tabu.' Na Kosipeli nei Luke me vakataki Maciu sa volai kina nai tukutuku ni kawa i Jisu: ea vakatekivu mai vei Atama ka yaco sara yani ki vei Jisu; ia e muria ko Luke na kawa mai vei Meri. [Ia, ko Maciu ea tekivu ga mai vei Eparaama ka yaco yani kivei Jisu...e muria na kawa mai vei Josefa], ko ya ena a Nona sucu, veiqaravi, mate ka tucake tale mai na mate. Sa macala ni a volavola vei 'Ciofilo' e rawa ni dua na turaga rogo, se ko ira era sa 'lomana na Kalou.' [Nai balebale ni 'ciofilo ena vosa vaKirisi 'theo -God-Kalou, philo -love-lomana]. Ko ira na kovana ea tukuni ira ko Luke, ea vakayagataki kina na vosa 'turaga sa vinaka sara [excellency: 23: 26], me vakataki Vilikesa, ka okati kina ko Ciofilo, era dokai ka vakacerecerei. E veitaravi ga na kena volai na Kosipeli nei Luke ena 63-68, kei na Cakacaka 70 AD/ACE. Ea tovolea ko Luke me talanoataka vakadodonu na veika kece ea vakasoqona vata, [Luke 1:1-2]. 2. Na Nodra Cakacaka Nai Apositolo, kei na kena vakaibalebale ena noda bula [Existential Level]. Sa tomani na Cakacaka ena veitalai me ratou lako yani nai apositolo ka tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai sa mai vakayacora ko Jisu; me tekivu mai Jerusalemi ka tara sara yani na vuravura raraba, [Cakacaka 1:8]. Ia, me ratou waraka taumada na veivakaukauwataki ni Yalo Tabu [2:11]. Dina ga ni ratou Iperiu kece na tisaipeli; ia, e dredre toka me vakamacalataki vakavinaka ni Kosipeli e baleti ira ga na mata tamata na Iperiu, se me ra okati talega kina na kai matanitu tani. Ia sa dei na veitalai me vakatetei nai Tukutuku Vinaka ki vuravura taucoko; ka sa macala ko ya ni a tarai ira talega yani na kai matanitu tani. Dina ga ni a tubu na vakatitiqa [4:1-31; 7:1-59], ia nira sa cilavi ena kaukauwa ni Yalo Tabu, era a golevi ira talega na kai matanitu tani. Sa la'ki veivakalotutaki ko Filipe ki Samaria; ia ena veitalai oqo sa dewa yani ki Iciopea, Aferika vua na Dauniyau nei Radini Iciopea [8:7-40]. Sa yaco vaka kina vei Konilio na Turaganivalu ni Roma, [10:1-48]; ko Pita ena nonai tukutuku ni a lako vei ira na kai matanitu tani [11:1-18]; kei na 15:3-15. Kei na kena vakadeitaki ni dodonu mera rogoa ka vakabauta nai Tukutuku Vinaka ko vuravura raraba, ko ya ko ira talega

era sega ni Jiu. Sa dewa nai tukutuku ki Aferika, dina ga ni a sega ni kilai vakalevu. Ea talanoataka ga ko Luke na kena golevi vakatabakidua na cakacaka ni vei vakatisaipelitaki, [se veivakalotutaki], vaka ki Esia kei Urope. Eda raica ni levu taudua na wase ni vola e tukuni Paula [yacana vaKirisi] se ko Saula, [na yacana vaka Iperiu], ni oti na cakacaka veivakurabuitaki ni nona veisau, [8:1ff kei na 9:1ff]. Sa qai kilai se ko cei ko Saula, se Paula ena nona a vola nai tukutuku ni nona veisau ko Luke. Qo na vuna era kaya kina eso na Daunivola Tabu ni naki levu ga ni vola oqo me volai kina e dua nai vakadinadina ni bula nei Paula, ka me nonai sasabai [defence], ena nona veilewai ena mata i Vilikesa, Vesito kei Akaripa na Kovana [raica na 23-28], kei na veilewai talega sa waraki koya mai Roma. Ea la'ki tinia sara na nona cakacaka ko Paula ena nona a vola eso na nonai vola mai Roma, na koro turaga ea la'ki vakamatei kina ena gauna nei Niro, [dina ga ni sega ni tukuni ena Cakacaka]. Ea vakamatei ko Paula ena vuku ni nona vunautaki Jisu, kei na dei tu ni nona vakabauta ena gauna dredre ko ya. Enai lakolako oqo eda raica ni dau salavata kei Paula ko Luke, me vaka na nona vakayagataka na vosa 'keitou,' [Cakacaka 16:10-17; 20:5-15, 21:1-18; 27:1-37; 28:1-16], enai lakolako oqo ea vola kina ko Luke na veika ea yaco tiko. Sa matata ni sega ga ni tukutuku ni veigauna [history], ia sa bibi sara na cakacaka yaco ni Yalo Tabu ena nodra bula na tamata nira sa vakabauti Jisu se ciqomi Koya me nodra Turaga kai Vakabula. Ea vakayagataka ko Luke na vosa ka cavuta ko Jisu ena 1:8, '...E na soli [dou na rawata], na Yalo Tabu dou na qai dau tukuni au mai Jerusalem, kei Jutia taucoko [2 na yavusa, Juta kei Penijamini], kei Samaria [Isireli, 10 na yavusa], ka yacova nai yalayala kei vuravura.' Na Cakacaka ni Apositolo, se Cakacaka ni Yalo Tabu sa tukuni rau ga vakalevu ko Pita [1-8,10,etc], kei Saula, se Paula [9-28], ko ya ena nodrau dina ki nai tavi erau a kacivi kina ena kena vunautaki nai Tukutuku Vinaka i Jisu Karisito sa Tucake Tale mai na Mate. Nida wilika na levu ni talanoa me baleta na cakacaka ni Yalo Tabu, eda sa kaya ni ko Vuniwai Luke e rawa me vakatoka nai vola oqo me Cakacaka ni Yalo Tabu. Sa vakuria kina na nona kila vakavuniwai ka sa ciqoma ni tiko tale edua na kaukauwa levu ni veivakabulai, ko ya na kaukauwa ni Kalou. Nai vola vei Ceofilo, eda kila ni vakaitutu cecere ka dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e 'lomana na Kalou.' Sa tomana kina na veika ea vakayacora ko Jisu, me vaka na Nona vei vakatavulici vei ira na tamata, na Nona mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na Nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalem ka dewa yani ki vuravura raraba, [Cakacaka 2:1ff].

A. Cakacaka 4:5-12, [wilika talega na 13-14]: Sa sivia na yabaki 40 na nona davo no na lokiloki e tautuba ni Vale ni Soro me daukere ka ni loloma, se kere i lavo me bula kina. Era lewe vuqa era sa dautakoso e keya, era sa dauraici koya ka soli ka ni loloma vua. Era kurabui ni ra sa raica ni sa 'lako' na lokiloki ka dau davo no ena yasa ni Matamata ko Lagilagi, na vanua era oso drigi kina na tamata, ena veivoli ka tiko tikiva na nodra vanua ni soqo na Kai Matanitu Tani [Court of the Gentiles], kei na nodra vanua ni soqo ni Marama [Court of Women]. Era sa yavala na lewe ni vanua ni ra sa raica ka vakadinadinataka na ka ea yaco, sa vaka e 'kama na veigasau,' ka sa totolo sara na kena dewa yani vei ira nai liuliu ni lotu. Era a sa rogoca tikoga ni sa vakabulai oti ena Yacai Jisu na lokiloki ena cakacaka nei Pita kei Joni, koi rau nai lawalawa nei Jisu. Era a nanuma ga ni sa oti vakadua na kilai nei Jisu, baleta ni a sa lauvako oti ena kauveilatai, ka sa mate; ia oqo sa tu ena kedra maliwa e dua sa vakabulai ena Yacai Jisu. Erau sa mai lewai ko Pita kei Joni me vaka ga na nona a lewai ko Jisu ena Mataveilewai cecere, se Matabose Levu na Seniadrini, ka ra lewena na kawa ni Bêtelevu, ko ira nai tokani i Setoki, kei na so na Vunivola kei na Farisi. Era dau lewe 71 kece na lewe ni Matabose vakaoqo. Era lewe levu taudua nai Tokani i Setoki ka ra lewe ni Bose. Ko ira na vakaicaqe ka ra veiwekani vinaka kei ira na vakaillesilesi ni Matanitu ko Roma, ka me vakadeitaka tu ga na

nodra vutuniyau. Ko ira nai tokani i Setoki era saqata nai vakavuvuli ni tucake tale mai na mate. Baleta ni sa rogovaki yani ni rau sa vunautaka tiko ko Pita kei Joni na Tucake Tale nei Jisu, ka ra sa gadreva vakalevu mera rogoca tale. Ko ira oqo e tukuni na yacadra: Anasa, na Bete Levu, Kaiafa, Joni, Alikisada era kawa vakabete mai ka vu mai vei Livai, ka so vei ira era digitaki ga mai na veidinadinati vakapolitiki vaka Roma ka ra sega ni kawa vaka Livai. *[Sa rawa meda kaya ni rau tiko talega ena Matabose levu oqo ko Josefa na kai Arimacea kei Nikotimo, e rau lewe ni Seniadrini, koi rau oqo erau a la'ki buluti Jisu...sai rau na tisaipeli vuni].* III. Ni da rai lesu ga vakalailai ki muri eda raica kina na rerevaki ni vei vakamatei; ni a vakamatei oti ko Jisu, ena rawa talega mera vakamatei na Nona tisaipeli. Sa yali na nodratou i Nuinui ka sa vakavuna na nodratou sogo butu ka sa voleka me kavoro na nodratou bula vakatisaipeli. Eda vaka dinadinataka ni a lesu tale mai na nodratou vakanuinui, se nai Nuinui, ko ya ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu, me vaka eratou sa vakadinadinataka. Eratou sa raici Koya, ka rogoca, tara, ka kana vata kei Koya: ni sa tucake dina ko Jisu. Na kenai vaka dinadina levu taudua ni tucake tale mai na mate, ni ratou a 'ceguvi' ena Yalo Tabu, [Joni 20:22-23, Cakacaka 2:1ff]. Sa dei na nodratou Nuinui ko Jisu, ka sa solia me nodratou na kaukauwa ni Kalou me ratou vakayagataka ena veivakabulai kei kena vunautaki ni Tukutuku Vinaka me baleti Jisu. Na veika veivakurabuitaki a yaco ena taba vale e cake ni ratou a tiko lomavata ena masumasu, wili Vola Tabu, vakasama vakayalo tiko, sa lako mai na Yalo Tabu me curumi iratou. Na vua ni veika veivakurabuitaki sa yaco oti oqo, sa kune sara vei rau ko Pita kei Joni. *Sa totoka nida sarava ni sa oti na rere, taqaya ka vakaisosomitaka na yaloqaqa, doudou, yalodei kei na vakacegu.* Na Matabose ga ka bukiveretaka me vakamatei ko Jisu, era sa mai vakatarogi rau tale tiko oqo ko Pita kei Joni. Erau sa kila vinaka nai apositolo ni sa tu e matadrau na mate, me vakataka na nodrau Rapai [Vakavuvuli], se na Turaga Tucake Tale mai na Mate ko Jisu. Erau sa tarogi ga enai vakavuvuli erau vunautaka...sa dredre sara me vakalasui ni sa tu e matadra na Seniadrini, na kenai vakadinadina, ko ya na nona vakabulai na lokiloki, sa wavu tu e matadra...na lokiloki ga era a dau raica koya talega ena veigauna nira lako ki na Vale ni Soro, ni dabe tiko e matamata ka kerekere tiko. IV. Sa dredre mera lewa e dua na ka nai liuliu ni lotu, ia era sa vunauci Pita kei Joni me rau kakua ni vunau tale ena yacai Jisu. Erau sa vakadeitaka ni sai Jisu ga sa tucake tale, sai Koya talega sa solia na kaukauwa me ia kina na veivakabulai. Dina ga ni rau vunauci me kakua tale ni tukuni Jisu, ia sa dredre vei rau me rau talaidredre Vua na Kalou, sa rawarawa cake na saqata na lewa vakatamata, se na Matabose Levu na Seniadrini. Erau sa sega ni galu, erau na vunautaki Jisu tikoga! Sa yaco na mate ena vuku ni talairawarawa Vua na Kalou, me tukuni ga na dina kei na dodonu, sa dredre sara me vunitaki se maduwataki. V. Erau tosoya ni ra vakarorogo na lewe ni Matabose Levu ko ya, ni sa tucake tale ko Jisu; ena Nona kaukauwa ga koya sa tucake, ka lako rawa, se bula kina na lokiloki. Erau sa tomana ena vakasama ga era kila vinaka na Lewe ni Matabose, ni ko Jisu oqo na Vatu era a cata na matai ni vale, sa yaco mei vakadei ni bula...o Koya ga mera vakabauta. Tikina 12: `Na yacai Jisu ga ena soli kina na bula.' [Only Jesus has the power

to save- CEV]. Tikina 13-14: Era sa kurabui na lewe ni Matabose Levu ena veika erau kila me baleta nai VT kei na nodrau yalodei, kei na nodrau doudou ni vakamacala baleta nira kila ni rau tawa vuli ka tuvanua ga. E rau vakamacala tiko oqo vei ira na Dauni VT, nai liuliu ni lotu, ia era sa qai kila ni rau a dau tiko vata kei Jisu. Era sa sega talega ni cakitaka na veika sa yaco, nai vakadinadina levu, sa tu ena kedra maliwa, na tamata ea lokiloki e liu, sa lako, sa vakabulai ena kaukauwa nei Jisu sa tucake tale mai na mate. Oqo e dua nai vakavuvuli dina, ia me sa noda talega.

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka me me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veilutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same oqo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani tu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same oqo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame oqo. 6. Na Same 23 e tiko enai matai ni wasewase [1-41], qai raica na kenai vakamacala e cake.*

I. Same 23: *Meda tekivu me da raica edua nai vakamacala lekaleka ga, oti meda qai raica eso na vosa bibi: Nai yaloyalalo ni Vakatawa Vinaka [Adonai Rohi-Iperiu] sa tekivu boroya eke ko Tevita, [I Samuela 16:10-11]. Na sipi era vakararavi, vakarorogo, muria nai Vakatawa edau maroroi ira vakavinaka. E laurai na veivakasama oqo ena Iperiu 13:20; Joni 10:11; I Pita 5:4]. Ni sa nodai Vakatawa ko Jiova, ena sega talega nida leqa [Adonai Jareh se Jiova Jaire]; eda sa na kila ga nai Vakatawa Vinaka ka muri Koya. Sa tuberi keda ga ena vanua vinaka meda bula kina. Nai lakolako e rawa ni da sotava na veika tawa kilai, veika ca kei na veika rerevaki, ia meda yalodei ni sa veitaqomaki ko Jiova, [El Shaddai]. Nai Vakatawa oqo sa maroroi keda, vakauti keda ka na sabaya laivi na meca, me rawa kina meda marautaka na kana vata ena Nona tepeli ka meda sotava kina na*

veiqaravi uasivi duadua eda sa bera ni raica se sotava. Sa rauta meda gadreva meda na tiko vataga kei na Kalou ka sega ni mudu. Na Same oqo sa kauti keda yani ki na Joni 10: 1-18, eda na raica e ra. II. Meda raica mada ga eso na vosa, se nai yatu vosa bibi ena Same oqo: 1. *'Sa noqui Vakatawa ko Jiova...'* kei na *"sa sega na ka me yali vei au."* *'Sa'* ena gauna sara ga oqo [now], ka sega ni 'a' [yesterday], se 'ena qai' [tomorrow], ko ya na noda vakatara me liutaka na noda bula nai Vakatawa ena gauna sara ga oqo, sa yalataka ni na vakarautaka ena *gauna sara ga oqo* na veika kece sara e rauti keda, ka da na sega ni na leqataka e dua na ka. Nai Vakatawa sa kila vinaka na nona vakauti ira na sipi: na vanua e tu kina na kakana; nai Vakatawa na Kalou ko Yahweh [Yawe se Jiova], sa kila vakavinaka na vanua me vakauti keda kina, na vanua e tu kina na 'madrai ni bula,' se na kakana, kei 'na wai tovore ki na bula tawa mudu', 'na wai ni bula'; 2. Na *'buca ni yaloyalo ni mate'*: na lako ena buca ni yaloyalo ni mate, sa tiki ni nodai lakolako ka dredre meda levea, *sa tiki ni bula me vukei keda meda vinaka kina*. Sa tu kina na veika rerevaki e vuqa: na vutu, na tauvi mate kecega eda kila sa tiki ni bula ena nodai lakolako. Meda kila ka vakabauta ni sega nida lako taudua, eda salavata kei na nodai Vakatawa vinaka. Ni tara na bula na mate veitauvi ka sega na kenai wali vakavuniwai, na rarawa eda sotava ena veisiga, na vakacala ka; na veileqa kece oqo sa vaka meda sa yacova nai otioti ni bula, ka sai cavacava ni veika kece sara...kua sara ni yalo lailai, wilika nai yatuvosa ka tarava... sa tu kina nai Vakatawa... *"au na sega ni rerevaka na ca ni kemuni sa tiko vata kei au,"* sa totoka koya; ko sa sega sara ni lako taudua. 3. Nai yaragi ni Vakatawa ni sipi: i). 'Scrip' na noke lailai caka ena kuli ni manumanu ka tawa kina na kena kakana- se madrai, vuanikau vakamamaca, olive kei na jisi; ii). 'Sling'- nai rabo, raica ga na Dauveilewai 20:16, sega na koli [sheep dog], ia sa vakayagataki nai rabo me maroroi ira na sipi me kua ni ra veisebayaki; iii). Ena RSV, e kaya, *'thy rod and thy staff they comfort me.'* Meda raici rau na vosa oqo: *'titoko'* [*'staff' mishena*, ena vosa vakaIperiu] na kau lekaleka, sulusukura na uluna mei yaragi.. a nomuni titoko.' Me taqomaki ira na sipi mai kei ira na manumanu kila kei ira na daubutako sipi. Sa tiko kina na vakasama ni kaukauwa ni veimaroroi [authority]; iv). *Kei na nomuni matanakilagi* [*'rod' [sebet, vakaIperiu]... na nomuni matanakilagi'* [na yaca ni nodrai titoka na turaga-chiefs, ia na titoko ni vakatawa ni sipi vakaoqo, eda na rawa ni raica ga ena nodrai titoko na popi, se bisopi, se nai liuliu ni veimatalotu eso, ka vakaraitaka ga na kaukauwa –authority-kei na vakanuinui ena nodra veiliutaki]. Oqo nai titoko ka ulu takelo vaka na bati ni siwa, me coroti ira kina na sipi era lako tani, se lako sese mai vei ira na qele ni sipi. Sa vakayagataka nai Vakatawa na ucuna takelo ni nonai titoko me biuta sobu ena qele mera lako sivita, se curuma na sipi ka rawa ni ra wiliki kina ena veiyakavi. *Sa no kina na vakasama ni vakararavi, vakabauta kei na vakacegu*. Era sa veivolekati sara nai Vakatawa kei ira na sipi ka cavuti ira yadua ena yacadra, [qai vakuri ni sa golevi na Joni 10:1-18]; 3. *"Lumuta na uluqu enai lumu,"* sa kenai vakarau me dauvakayacora nai taukei ni soqo vei ira yadua era sureti, era sa vulagi bibi kece sara. Nai lumu sa vakayagataki talega ena lumuti ni buli e dua na tui, se bete ka veiceguvi kina na Kalou. 4. Na *"tepeli e matadra noqu meca"...*sa ka ni veivakalougatataki ni ra daukana ko ira era muria na Kalou ka ra rai tu na nodra meca ka sega ni sureti. Sa veisureti na Kalou ena kana magiti eda vulagi dokai kina; 5. *"Sa vuabale na mequ bilo"* sa vakaraitaka na kena vakaikuritaki kei na vuabale ni veiqaravi se na nona loloma [gace upon grace] ko koya e veisureti ena kana magiti; 5. *"Muri au na yalololoma...tikoga ena vale nei Jiova...ka sega ni mudu..."* sa dei tu na dina, dodonu kei na savasava ni Kalou, kei na Nona loloma tawa mudu...na loloma e sega ni vakaiyalayala. III. Meda taroga na

veitaro oqo: Sa vakaibalebale tiko vei keda, se vei iko na Same 23? Veitalanoataka mada na veivakasama bibi eso e rawa ni ko vakayagataka ena nomu bula ni kua? Na veivuke cava so eda kunea, se vulica mai na Same 23 kivei keda na vakabauta ena 21 ni yabaki drau [21st century]?

C. Nai Vakamacala lekaleka ni vola eso nei Joni: *Ko Joni ea vola na Kosipeli, e vola talega e 4 nai vola: I, II, III ni Joni kei nai Vakatakila sa vola ko Joni. Nai vola era a volai enai veigauna me vakaoqo: na 85-95+ AD/ACE. Oqo ko Joni na tisaipeli lomani nei Jisu. Ea volavola tiko mai na yanuyanu ko Patimo, ni a tiko vakavesu kina. Sa ka bibi na noda kila vakararaba nai naki ni volavola nei Joni, me vaka e laurai ena Joni 20: 31 “Sa volai oqo mo dou vakadinata ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia mo dou rawata [soli vakailoloma vei kemudou], na bula ni dou sa vakabauta na yacana.” Enai I Joni sa vakadeitaka ga ko Joni, kevaka eda sa tusanaki keda ena vuku ni nodai valavalaca sa yalodina ka yalo dodonu ko koya me bokoca na noda ca ka vakasavasavataki keda mai na veika kecega sa sega ni dodonu...sa sega na ka e vo tale. Na loloma levu ga nei Jisu sa rauti keda, me vaka ea mai bula, ka mate, ka sa tucake tale mai na mate. ”Na Vosa ga [ko Jisu Karisito], ko Koya ea solia na Nona bula, ea bula mai nai vakatekivu, oqo ga nai tukutuku keitou sa vunautaka ka tukuna tiko [1:1a]. Ko Joni talega era a kaya na qase ni lotu, ni a Qase talega e liu mai Efeso. Ko Joni sa vakatokai me Qase me vakatoki Pita e vakatokai koya talega ni Qase [I Pita 5:1]. Vakatotolo ga: Nai I Joni dua ga nai vunau ni veivakayaloqagataki vei ira era sa lotu. Sa matata ni a vola e dua e voleka sara vei Jisu. Nai II Joni, ea volai vua e dua na ‘marama lomani’ yalodina, ka lomana ko Joni kei na luvena, ea kerea me dauqarauni na nona vakasoqoni ira yani na tamata vakabauta cala, se ko ira era vakatanitaka nai vakavuvuli eratou vakatavulica nai apositolo. Nai III Joni ea volai vei Keio nai tokani yalodina, o koya e biu tani, [excommunicate], Tiotirifi laivi, e dua ea vakauti ira na lotu ena vakabauta cala, ka yaco e muri me saqata nai vavakoso lotu. A soli nai vola nei Timitirio [turaga i tovo vinaka] me kauta vei iratou na veitinani. Nai Vakatakila, nai vola dredre toka ka vunitaki tu na kenai balebale; e vuqa na ka ra kila vinaka ga na bula vata kei Joni ena gauna ko ya , ko ya na veika dredre e koto kina. E dua ga na kenai vakaraitaki, na ‘Papiloni’ e vunitaki kina ko ‘Roma.’ Ia sa volai ena gauna era a vakararawataki kina na leweni Lotu Vakarisito. Nai Nuinui Bula sa waraki ira ko ya, na reki kei na vakacegu ni bula vata kei na Turaga ko Jisu. Mera vosota na veika dredre baleta ni sega ni tawa mudu, sa vakaiyalayala ga, ia na bula kei na Turaga ko Jisu sa tekivu oqo ka yaco yani ki na gauna tawa mudu.*

I Joni 3:16-24: Na vunau levu taudua sai koya na noda lomana na Kalou ka lomani ira talega na wekada; oqo ena noda vakadinadinataka ena noda bula ena veisiga yadua. Kevaka eda kaya nida lomana na Kalou, ka da sega ni vukea ira na wekada era dravudravua ka vakaloloma, sa sega vei keda na loloma ni Kalou. Na Yalo Tabu ga ena vakadeitaka vei keda kevaka sa dina na noda loloma! **II. Sa dusia tikoga nai tovo se nai vakarau ni bula e sega ni cakacakataki, ena mate, se na loloma sega na kena cakacaka e loloma walega ka sega ni vakavotukanataki.** Ni kaya ko Jisu ni lomani vuravura, sa vakaraitaka ena Nona cakacaka ni veivakabulai, me vaka ea mai mate kina ena kauveilatai. Sai koya dina ko ya na loloma dina ka sega ni “*Au qai loloma yani ki vei ira na weka, ko ira era vakaleqai ena cagilaba, ualuvu: keimami sa daumasulaki ira tiko.*” Sega ni taucoko ko ya. Ia na loloma vei ira na leqa ena ualuvu me vakavotukanataki; me vakau kina na nodai loloma, meda solia yani na veika e bini tu vei keda. Ka me kenai kuri na noda masulaki ira. [Sa salavata oqo kei na vakasama nei Jemesa, [raica vata kei na vakasama nei Paula...na vakabauta e vuataka na loloma vakavotukana], ni vakabauta e sega ni cakacakataki e vakabauta mate walega, se na loloma dina, e dauvakavotukanataki, me vaka eda sa vakadinadinataka ena bula nei Jisu, ka ra sa vakaikuritaka tiko e lewe vuqa na turaga kei na marama ena veigauna sa oti, ka ra sa vakayacora tale tikoga ena gauna oqo.

D. Joni 10:11-18: *Nai vakamacala baleta na Kosipeli i Joni: 1. O cei ko Jisu Karisito? Sa saumi na taro ena Joni I ka vakayagataka ko Joni na sere e daulagati voli ena gauna koya ni ko Jisu na “Vosa” ka buli kina na vuravura ka solia na bula ena veika kecega [1:3, 4] Ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa kacivaka ni ko Jisu na “Lami ni Kalou sa kauta laivi nai vakavalaca ni kai vuravura” [1:29] Ni sota kei Jisu ko Filipe sa kilai Jisu ni ko koya “sa tukuna ko Mosesese kei na parofita” 1:45] kei na vosa nei Nacanieli ni ko Jisu, ‘ na Luve ni*

Kalou, na Tui kei Isireli” [1:49]. 2. Sa sinai nai vola enai talanoa veivakurabuitaki: na yalewa ni Samaria ka solia vua ko Jisu na ‘wai sa tovure kina bula tawamudu’, na marama ka vesuki ni valavalaca tiko, ko Lasarusu ka vakaturicake tale main a mate [11], kei tisaipeli Tomasi ka vakatitiqataka ni sa tucake tale main a mate ko Jisu [21]. Sa vakayagataka ko Jisu na vosa rogo levu mai nai VTM ena taro nei Mosese se ko cei e vosa tiko vua, sa kaya “Koi au koi au ga [I am who I am]. Ko Jisu sa kaya ni sa bera ko Eparaama, au sa bula [I am]. Sa vakayagataka na vosa ogo ni ‘Koi au na madrai ni bula’[6:35]; “Koi au na rarama kei vuravura” [8:12]; Koi au nai Vakatawa Vinaka [10:14]” koi au na vaini dina [15:1]. 3. E 7 na cakamana e vakayacora ko Jisu ena Joni, ia sa sega ni cakamana walega sai ‘vakatakilakila [signs] niko Jisu sa Luve ni Kalou. Nona vakabula na lokiloki [5:1-8] sa tukuna kina ni ko koya e vakataki Tamana sa sega ni vakacegu ena cakacaka [5:19]ka vakataki Tamana sa solia na bula vei ira e vinakata [5:21]. 4. Sa duidui nai tovo ni nona volavola mai vei iratou na Gosipeli suivata [synoptic gospels]-Maciu, Marika kei Luke]. Sa dau balavu na veitalanoa kei ira eso, ka kenai naki me tukua se ko cei ko koya kei na naki ni nona lako mai. Sa levu na veika Vinaka sa veivakavulici kina ka vakabibitaka e tolu na ka bibi ogo: ni ko koya na sala, na dina kei na bula [the Way, the Truth and the Life 14:6] ka sega ni dua ga na sala ia ko koya na sala [not a way but the way, etc]. 5. A cava na vuni nona volavola? Me rawa ni vakabauta na tamata, “ ia sa volai ogo mo dou vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia me soli vei kemudou na bula ena yacana ni dou sa vakabauta” [20:31] E rawa vakacavaogo na taro nei Nikotimo, “Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaogo na Kalou sa solia kina na Luvena e duabau ga sa vakatubura me kakua ni rusa e dua vei ira sa vakabauti koya me nodra ga nai solisoli ni bula tawamudu.” [3:16]. 6. A vola ko Joni na luvei Sepete ka tacina ko Jemesa, na tisaipeli se Apositolu. E vola nai vola tale eso [Joni 1,2,3] okati kina nai Vakatakila. A volai na Kosipeli ni bera ni vakarusai ko Jerusameli ena 70, rauta beka na 85-90 AD/ACE ni bera nona kauvakavesu ki na yanuyanu ko Patimo. Nai I Joni e vola ko Joni ena 85-90 AD/ACE na tisaipeli lomani nei Jisu, mai na yanuyanu ko Patimo ka tiko vakavesu kina.

I. Joni 10:11-18: Tikina 11-15 sa vakaraitaka ko Jisu na duidui ni Vakatawa ni Sipi Dina, se yalodina kei nai Vakatawa e sega ni Dina se sega ni yalodina. 1. Nai vakatakilakila ni Vakatawa Dina/Vinaka sai koya e maroroi ira vinaka na sipi; ia kevaka e vakamatea na sipi e dua na manumanu kila, [raica na Emosi 3:12], sa dei tu na lawa, [Lako Yani 22:13], ko ya me kauta mai nai vakatawa e dua na tiki ni sipi sa mate me kenai vakadinadina. Ko Tevita ea tukuna vei Saula ni a vakamatea e dua na laione kei na pera, [I Samuela 17:34-36] ena nona a taqomaki ira na sipi. Sai tavi dokai ni Vakatawa me taqomaka na sipi, *ka rawa vua me solia na nona bula ena vukudra na sipi.* 2. Ia, o koya nai Vakatawa sega ni Dina, sa dauqarava ga na nonai tavi baleta ga ni saumi kina. Sa tekivutaka taudonu ni sa gone na nona cakacaka vakaivatatawa ka me taraicake kina na nona kilai ira ka lomani ira vinaka na sipi. 3. Sa vakayagataka talega ko Jisu nai yaloyalo ni cakacaka vakatisaipeli me vaka na sipi ena kedra maliwa na olifa, [Maciu 10:16]. Nai Vakatawa sega ni Dina ena dro ga ka biuti ira na sipi baleta ni sa voli na nona cakacaka, [Cakacaka 20:29]. *Eda raica talega ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu ea kacivi Pita tale ka kaya vakatolu vua [Joni 21:12ff], ‘Pita, vakani [vakatawa] ira noqu sipi [noqu lami],’ sa no kina nai yaloyalo ni soli bula taucoko me vaka nai Vakatawa vinaka.* 4. Na vakasama bibi meda raica: ko Jisu nai **Vakatawa Dina/Vinaka: e rua na vosa Vakirisi e dau vakayagataki, ko ya na: ‘*agathos*’ kei na ‘*kalos*’: **na ‘agathos’ e kenai balebale ga na totoka ni bula e vakaraitaka, ia na ‘kalos’ sa kenai balebale na cakacaka maqosa, totolo, ka vinaka, ka kenai kuri na totoka ni bula e vakaraitaka.** Ko Jisu e vakayagataka na vosa ‘kalos’ ka dusi Koya talega ni vaka ko ya na Nona bula, ea kaya “Koi au nai Vakatawa Vinaka.” II. **Tikina 16**: Sa dusia e vica na ka bibi: **dua**, sa matata ni vuravura ogo sa tu kina na veitawasei; eso era digitaki, eso era sega ni digitaki, eso era vutuniyau, ka so era dravudravua. **Rua**, Ko ira na Jiu era vakabauta ni sai ira ga era digitaki; ia ko Jisu sa kaya eke, ni so tale era sa bera ni okati enai qele ni sipi mera kau talega mai, [raica na Aisea 42:6;49:6;56:8]. Dina ga ni duidui na vakasama ena Maciu 10: 5-6, ia nai talanoa ni marama ni Kenani [Sairo-Fonisia] sa vakamasuti Jisu mera nanumi talega na kai matanitu tani, [Maciu 15:24;Marika 7:24-30]. Eda sa raica na**

kenai vakadinadina ni sa nanumi ira na tani ko Jisu, [Joni 4:40; Joni 8:39; Luke 17:18-19; Luke 10:37 Marika 16:15; Maciu 28:19]. III. Tikina 17-18: E dusia e tolu na vakasama bibi: Dua, Sa vakadindinataka ko Jisu ni Nona bula taucoko e bula ni talairawarawa Vua na Kalou; o Koya sa solia Vua nai tavi me mai qarava; sa qarava vakavinaka sara me yacova na mate. Sa titobu na veiwekani vakaoqo; na veiwekani ni Tama kei na Luvena; Rua, Ko Jisu sa raici rau vata na mate ena Kauveilatai kei na lagilagi [glory] ka tarava yani. Sa sega sara ni vakatititigataka na Nona mate, sa sega talega ni vakatititigataka na Nona tucake tale mai na mate; Tolu, sa matata sara vei keda ni mate nei Jisu ea sega ni vakasaurarataki kina, ia sa bolea ga me solia na Nona bula [voluntary]. Ena Maciu 26:53, sa digitaka me yaco ga na lewa ni Kalou, ka me kua ni tarovi; ena mata i Pailato, e sa ciqoma na Nona sa na vakarau mate [Joni 19:10-11]. *Sa matata sara ni kaya ko Jisu ni gadreva me maroroya na nona bula, qai vakayagataka, se solia ena vuku ni noda malumalumu, sa sega ni vakasaurarataki Vua na kauveilatai, ia sa ciqoma ena vukumu kei na vukuqu, meda vakabulai mai na nodai valavalaca. Sa ka bibi ga na noda vakabauta.*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]: A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola ko ya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? Qai raica sara na kenadui balebale? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna ko ya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K. Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N. Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo